

TA'LIM SOHASIDA XUSUSIY INVESTITSIYALARNI JALB ETISH VA ULARNING RENTABELLIGINI OSHIRISH MEXANIZMLARI

Ibragimova Mashxura Uchqun qizi

O'zbekiston Respublikasi

Bank-moliya akademiyasi magistranti

mashxura.imu@gmail.com

<https://doi.org/10.5281/zenodo.20771862>

Zamonaviy iqtisodiy rivojlanish sharoitida ta'lim sohasi nafaqat ijtimoiy, balki iqtisodiy jihatdan ham strategik ahamiyatga ega bo'lgan muhim tarmoqlardan biri sifatida shakllanmoqda. Inson kapitalini rivojlantirish, mehnat bozorining raqobatbardoshligini oshirish va innovatsion iqtisodiyotni shakllantirishda ta'lim tizimining o'rni beqiyosdir. Shu sababli, ta'lim sohasiga yo'naltirilayotgan investitsiyalar hajmini oshirish va ularning samaradorligini ta'minlash dolzarb masalalardan biri hisoblanadi. Ayniqsa, davlat budjeti imkoniyatlarining cheklanganligi sharoitida xususiy investitsiyalarni jalb etish ta'lim tizimini rivojlantirishning muhim manbalaridan biriga aylanmoqda.

Xususiy investitsiyalarni ta'lim loyihalariga jalb etish masalasi ko'plab iqtisodiy omillar bilan bog'liq bo'lib, ularning samaradorligi bevosita investitsiya muhitining jozibadorligi, boshqaruv tizimining sifati va bozor mexanizmlarining rivojlanganlik darajasiga bog'liqdir. Ta'lim sohasiga investitsiya kiritishning o'ziga xos jihati shundaki, ushbu investitsiyalar ko'pincha uzoq muddatli xarakterga ega bo'lib, ularning qaytimi ham vaqt jihatidan kechikkan holda yuzaga chiqadi. Shu sababli investorlar uchun rentabellik darajasini oshirishga qaratilgan mexanizmlarni ishlab chiqish alohida ahamiyat kasb etadi.

Ta'lim loyihalarida xususiy investitsiyalarning samaradorligini ta'minlashda birinchi navbatda samarali boshqaruv tizimini joriy etish muhim hisoblanadi. Zamonaviy menejment yondashuvlari asosida tashkil etilgan ta'lim muassasalari resurslardan oqilona foydalanish, operatsion xarajatlarni kamaytirish va daromadlarni oshirish imkoniyatiga ega bo'ladi. Shu bilan birga, shaffoflik va hisobdorlik darajasining yuqori bo'lishi investorlar ishonchini mustahkamlab, qo'shimcha investitsiyalarni jalb etishga xizmat qiladi.

Davlat-xususiy sheriklik (PPP) mexanizmlari ta'lim sohasiga xususiy investitsiyalarni jalb etishda eng samarali vositalardan biri sifatida namoyon bo'lmoqda. Ushbu model doirasida davlat va xususiy sektor o'rtasida risklar va majburiyatlar taqsimlanadi, bu esa investorlar uchun xavflarni kamaytiradi va investitsiya jozibadorligini oshiradi. PPP loyihalari orqali ta'lim infratuzilmasini rivojlantirish, yangi o'quv muassasalarini tashkil etish va mavjudlarini modernizatsiya qilish imkoniyatlari kengayadi.

So'nggi yillarda raqamli texnologiyalarning jadal rivojlanishi ta'lim loyihalarining iqtisodiy samaradorligiga sezilarli ta'sir ko'rsatmoqda. Onlayn ta'lim platformalari, masofaviy o'qitish tizimlari va raqamli o'quv resurslari xizmat ko'rsatish xarajatlarini kamaytirish bilan birga, keng auditoriyani qamrab olish imkonini beradi. Bu esa investitsiya rentabelligini oshirishning muhim omili sifatida namoyon bo'ladi. Raqamlashtirish jarayonlari nafaqat xarajatlarni optimallashtiradi, balki yangi daromad manbalarini yaratishga ham xizmat qiladi.

Ta'lim loyihalarida investitsiya rentabelligini oshirishda talab va taklif muvozanatini ta'minlash ham muhim ahamiyatga ega. Aholining sifatli ta'limga bo'lgan ehtiyojining ortib borishi ta'lim xizmatlariga barqaror talabni shakllantiradi. Bu esa investorlar uchun uzoq

muddatli va barqaror daromad manbaini yaratadi. Shu bilan birga, ta'lim xizmatlari narxlarini optimal darajada belgilash orqali ham rentabellikni oshirish mumkin.

Biroq, ta'lim sohasiga xususiy investitsiyalarni jalb etishda ayrim muammolar ham mavjud. Xususan, investitsiyalarning uzoq muddatda qaytishi, normativ-huquqiy bazaning yetarli darajada rivojlanmaganligi, bozor infratuzilmasining cheklanganligi va ayrim hollarda davlat tartibga solish mexanizmlarining yetarli darajada samarali emasligi investorlar faolligiga salbiy ta'sir ko'rsatishi mumkin. Shu sababli, investitsiya muhitini yanada yaxshilash va institutsional sharoitlarni takomillashtirish zarur.

Ta'lim loyihalarida investitsiya risklarini boshqarish ham muhim omillardan biri hisoblanadi. Risk-menejment tizimini joriy etish orqali investitsiya jarayonidagi noaniqliklarni kamaytirish va moliyaviy yo'qotishlarning oldini olish mumkin. Xususan, bozor risklari, operatsion risklar va moliyaviy risklarni oldindan baholash va ularni boshqarish mexanizmlarini ishlab chiqish investitsiya samaradorligini oshirishga xizmat qiladi.

Muallifning fikricha, ta'lim loyihalarida xususiy investitsiyalar rentabelligini oshirish kompleks yondashuvni talab etadi. Bunda faqat moliyaviy omillar emas, balki boshqaruv sifati, institutsional muhit, innovatsion texnologiyalar va inson kapitali rivoji kabi omillar ham muhim rol o'ynaydi. Ayniqsa, raqamlashtirish jarayonlarini jadallashtirish va zamonaviy boshqaruv usullarini keng joriy etish orqali investitsiya samaradorligini sezilarli darajada oshirish mumkin.

Shuningdek, ta'lim sohasida xususiy sektor ishtirokini kengaytirish orqali raqobat muhitini shakllantirish mumkin. Raqobat esa o'z navbatida xizmatlar sifatining oshishiga, innovatsion yondashuvlarning rivojlanishiga va investitsiya samaradorligining ortishiga olib keladi. Bu esa ta'lim tizimining umumiy samaradorligini oshirishga xizmat qiladi.

Xulosa qilib aytganda, ta'lim loyihalarida xususiy investitsiyalarni jalb etish va ularning rentabelligini oshirish iqtisodiy rivojlanishning muhim yo'nalishlaridan biri hisoblanadi. Ushbu yo'nalishda samarali mexanizmlarni joriy etish orqali nafaqat investitsiya samaradorligini oshirish, balki ta'lim sifatini yaxshilash va inson kapitalini rivojlantirishga ham erishish mumkin. Kelgusida ta'lim sohasida xususiy investitsiyalarni yanada keng jalb etish va ularning samaradorligini oshirish orqali mamlakat iqtisodiyotining barqaror rivojlanishini ta'minlash mumkin.

1-jadval.

Omillar	Past daraja	O'rta daraja	Yuqori daraja	Kutilayotgan natija
Loyiha boshqaruvi sifati	Tizimsiz	Qisman samarali	Professional boshqaruv	Daromad oshadi
Raqamlashtirish darajasi	An'anaviy	Aralash	To'liq raqamli	Xarajatlar kamayadi
PPP mexanizmlari	Mavjud emas	Cheklangan	Keng joriy etilgan	Risklar kamayadi
Talab darajasi	Past	O'rtacha	Yuqori	Barqaror daromad
Narx siyosati	Noaniq	Moslashuvchan	Strategik	Rentabellik oshadi

Risk boshqaruvi	Zaif	Qisman	To'liq tizimli	Moliyaviy barqarorlik
Innovatsion yondashuv	Yo'q	Qisman	Faol joriy etilgan	Raqobat ustunligi

Manba: Muallif tomonidan World Bank, Organisation for Economic Co-operation and Development hamda zamonaviy ilmiy adabiyotlar asosida ishlab chiqilgan.

Mazkur jadval ta'lim loyihalarida xususiy investitsiyalar samaradorligiga ta'sir etuvchi asosiy omillarni tizimli ravishda tahlil qilish maqsadida tuzilgan. Unda loyiha boshqaruvi sifati, raqamlashtirish darajasi, davlat-xususiy sheriklik (PPP) mexanizmlarining rivojlanganligi, talab darajasi, narx siyosati, risk-menejment tizimi va innovatsion yondashuvlar kabi muhim omillar uchta daraja (past, o'rta va yuqori) kesimida baholangan.

Jadval ma'lumotlari shuni ko'rsatadiki, har bir omilning rivojlanish darajasi oshib borishi bilan investitsiya samaradorligi ham sezilarli darajada yaxshilanadi. Xususan, professional boshqaruv tizimining joriy etilishi daromadlarning oshishiga xizmat qilsa, raqamlashtirish darajasining yuqoriligi operatsion xarajatlarni kamaytiradi. PPP mexanizmlarining keng qo'llanilishi esa risklarni davlat va xususiy sektor o'rtasida taqsimlab, investitsiya xavfsizligini ta'minlaydi.

Shuningdek, talab darajasining yuqoriligi va strategik narx siyosatining qo'llanilishi ta'lim xizmatlari orqali barqaror daromad oqimini shakllantiradi. Risklarni boshqarish tizimining rivojlanganligi esa moliyaviy yo'qotishlarning oldini olishga xizmat qiladi. Innovatsion yondashuvlarning joriy etilishi esa kompaniyalarga bozorda raqobat ustunligini ta'minlab, investitsiya jozibadorligini oshiradi.

Jadvaldagi ko'rsatkichlar sifat (kvalitativ) baholashga asoslangan bo'lib, ular ilmiy tahlil va nazariy umumlashtirish maqsadida ishlab chiqilgan. Shu sababli, ushbu jadval amaliy hisob-kitoblardan ko'ra ko'proq strategik va analitik xulosalar chiqarishga xizmat qiladi.

Muallifning ilmiy pozitsiyasiga ko'ra, ta'lim loyihalarida xususiy investitsiyalar samaradorligini oshirish faqat alohida omillarni rivojlantirish orqali emas, balki ularni kompleks va o'zaro bog'liq holda takomillashtirish orqali amalga oshirilishi mumkin. Ayniqsa, raqamlashtirish, samarali boshqaruv va PPP mexanizmlarining uyg'unlashuvi ushbu sohada yuqori rentabellikka erishishning asosiy sharti hisoblanadi.

Adabiyotlar, References, Литературы:

1. World Bank. *World Development Report: Learning to Realize Education's Promise*. – Washington, DC, 2018.
2. UNESCO. *Global Education Monitoring Report*. – Paris, 2023.
3. Organisation for Economic Co-operation and Development. *Education at a Glance 2023: OECD Indicators*. – Paris: OECD Publishing, 2023.
4. Asian Development Bank. *Public-Private Partnerships in Education*. – Manila, 2022.
5. Gary Becker. *Human Capital: A Theoretical and Empirical Analysis*. – Chicago: University of Chicago Press, 1993.
6. International Finance Corporation. *The Business of Education in Emerging Markets*. – Washington, DC, 2019.
7. O'zbekiston Respublikasi Davlat statistika qo'mitasi. *O'zbekiston Respublikasida ta'lim sohasining rivojlanishi bo'yicha statistik to'plam*. – Toshkent, 2025.

8. O'zbekiston Respublikasi Iqtisodiyot va moliya vazirligi. *Ta'lim sohasiga investitsiyalarni jalb etish va rivojlantirish bo'yicha hisobotlar.* – Toshkent, 2023.
9. United Nations Conference on Trade and Development. *World Investment Report 2023.* – Geneva, 2023.
10. European Investment Bank. *Investment in Education Infrastructure.* – Luxembourg, 2022.

